

**Egyeztetési típusok
a magyarban, a finnben, az észtnben és a lappban I.
(Attributív szerkezetek)**

Dennica PENEVA

0. Bevezetés

Az egyeztetés, kongruencia (fr. *accord*, ang. *concord*, *agreement*, ném. *Kongruenz*, finn *kongruenssi*) általános nyelvtipológiai jelenség, amely a világ nyelveinek 75%-ban megtalálható (Karlsson 1994: 149). Az egyeztetés a mondat két tagja között fennálló szerkezeti vagy legalábbis értelmi összefüggést mindkét tagon megjelöli, mégpedig azonos vagy rokon jelentésű morfémmakkal. A beszéd folyamán így megteremtett alaki egyöntetűség, illetve összhang felhívja a hallgató figyelmét az említett összefüggésre, s ezáltal megkönnyíti a mondatszerkezet áttekintését, a mondat megértését (Rácz 1991). Az egyeztetéses szerkezetben megkülönböztetünk irányító és egyeztetett tagot. Az alaki (morfológiai) egyeztetésen kívül az értelmi egyeztetést (*constructio ad intellectum*) is már régóta figyelembe veszik. Ilyenkor az egyeztetett tag az irányított tagnak nem az alakjához, hanem a jelentéséhez igazodik. A tulajdonképpeni értelmi egyeztetés elsősorban a számbeliséget érinti, s ez pedig alaki inkongruenciának számít. Az alaki egyeztetés hagyományos szabály, míg az értelmi egyeztetés bizonyos esetekben a gondolkodás és a nyelv fejlődésének új mozzanatait adhatja vissza.

Az uráli nyelvekben a minőségjelző és a jelzett szó között nem volt egyeztetés, így a jelző jelöletlenül jelent meg a jelzett szó előtt, s az uralkodó vélemények szerint ez ősi sajátosság. E tekintetben csak a balti finn nyelvek képeznek kivételt, amelyekben kifejlődött a jelző és a jelzett szó teljes egyeztetése számban és esetben. Számos kutató foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy vajon miért és hogyan jött létre a kongruencia a finnben és a legközelebbi rokon nyelvekben. Teljes egyeztetés alakult ki a finnben, részleges az észtnben és a lappban, míg ritkábban a mordvinban és a jurákban (Hajdú 1981: 167).

Egyezés (kongruencia) vagy nem-egyezés (inkongruencia) állhat fenn a jelző és a jelzett szó, az alany és az állítmány, valamint a tárgy és az állítmány között. Az irányító és az egyeztetett tag sorrendje az egyes típusokban más és más. A típusok vázlatosan a következőképpen ábrázolhatók:

szerkezet		irány		példa	fajta
attributív	jelző	←	jelzett szó	<i>isossa autossa</i>	regresszív
kijelölő		←		<i>abban az autóban</i>	regresszív
mennyiség		←		<i>kahdessa autossa</i>	regresszív
birtokos		→		<i>a tanár autója</i>	progresszív
értelmező		→		<i>a buszban, a pirosban</i>	progresszív
predikatív	alany	→	igei állítm.	<i>a buszok robognak</i>	progresszív
				<i>az Egyesült Államok nyert</i>	progresszív logikai
			állítmányi névszó	<i>tuoli on vahva kahvi on vahvaa</i>	progresszív szemantikai
objektális	tárgy	→	állítmány	<i>egy buszt várok a buszt várom</i>	progresszív tárgyas

Egyezés állhat fenn tehát a minőségjelző és a jelzett szó (←), a birtokos jelző és a birtokszó (→), az alany és az állítmány (→), valamint a tárgy és az állítmány (→) között. Jelen dolgozatban csak a minőség-, kijelölő és számjelző egyeztetési kérdéseivel kívánok foglalkozni a magyarban és kontrasztív aspektusból két balti finn nyelvben (finn és észt), valamint a lappban. A jelzett szó ilyenkor főnév. Az értelmező, a birtokos jelző, a predikatív szerkezet, valamint a tárgyas szerkezet egyezését később foglalom össze.

A cikk megírásához nem csak a feltüntetett szakirodalmat használtam, hanem köszönettel tartozom Sanna Lähde finn lektornak és Kirli Ausmees észt lektornak, akik bizonyos szerkezetek kiegészítéséhez, fordításához és értelmezéséhez fontos szóbeli segítséget nyújtottak.

1. Minőségjelzős szerkezetek. A minőségjelző az alaptagban megnevezett dolog tulajdonságát, illetőleg tulajdonságszerű sajátosságait, körülményeit jelöli meg.

1.1. Magyar. A magyarban, akárcsak a legtöbb finnugor nyelvben – a finnségi nyelvek és a lapp nyelv kivételével – az elől álló minőségjelző (és mennyiségjelző) nem egyezik a jelzett szóval, nem veszi fel annak ragjait és jeleit. Elsősorban azért nincs szükség itt az egyeztetésre, mert a jelző és a jelzett szó viszonyát e nélkül is szorosra fűzi a kötött szórend.

Az értelmező ellenben – a fordított szórend és az önálló hangsúly következtében – elveszíti szoros kapcsolatát az értelmezett szóval, s ez a körülmény is indokoltá teszi a szám- és esetbeli egyeztetését. Az elől álló jelző ritkán egyezhet a jelzett szóval, mégpedig az *ezek az emberek, ezt az embert* típusú kijelölő jelzős szerkezetben, amely a szó jelentéskörét csupán egyetlen egyedre korlátozza: pl. *az a lány, ugyanez a fiú*. A minőségjelző lehet melléknév (*fiatal lánynak*) vagy melléknévi igenév (*fáradt emberrel*), főnév (*aranygyűrűk*) vagy névmás (*olyan feladatok, ennyi pénzt*).

A magyarban tehát csak a mutató névmások egyeznek a jelzett szóval; ilyenkor a jelző és a jelzett szó között találjuk a határozott névelőt:

<i>ez a ház</i>	<i>az a lány</i>
<i>ezt a házat</i>	<i>azt a lányt</i>
<i>ennek a háznak</i>	<i>annak a lánynak</i>
<i>ezzel a házzal</i>	<i>azzal a lánnyal</i>

A névutók – a ragokhoz hasonlóan – ugyancsak ismétlődnek:

<i>ez előtt a ház előtt</i>	<i>az előtt a lány előtt</i>
<i>a mögött a ház mögött</i>	<i>a mögött a lány mögött</i>

A mutató névmások rövidebb alakjai (*e, a*) általában csak a névutós szerkezetben egyeznek a jelzett szóval: *a mellett a két ház mellett*. Ezek a rövid alakok következetesen csak mássalhangzós kezdetű névutók előtt állhatnak. Az irodalmi nyelvben ragos formák előtt is előfordulnak a rövid, közelre mutató névmások, e rövid névmások azonban a jelzős szerkezetben ragozatlanok: *e házban*. A távolra mutató névmás rövidebb alakja ilyen helyzetben nem fordulhat elő: **a házban pro abban a házban*, mivel a rövid változat megegyezik a határozott névelővel: *a házban*. Megjegyzendő, hogy a mutató névmás hangsúlyos, a határozott névelő viszont hangsúlytalan (vö. pl. Keresztes 1992: 134–135).

A mutató névmás kongruenciája kötelező érvényű akkor is, ha számjelző áll közötté és a jelzett szó között, pl. *ez a két ház, ebben a két házban, az előtt a két ház előtt*.

1.2. Finn. A finn nyelvben a mutató névmás ugyanazokat a ragokat kapja, mint a főnévi alaptag, tehát egyeztet számban és esetben a jelzett szóval: *tämä suomalainen mies* 'ez a finn férfi', *nämä suomalaiset miehet* 'ezek a finn férfiak' stb.

A minőség- és kijelölő jelzős szerkezet egyaránt egyezik, a kongruencia teljes:

	Sg. 'ez az idős férfi'	Pl. 'ezek az idős férfiak'
Nom	<i>tämä vanha mies</i>	<i>nämä vanhat miehet</i>
Acc	<i>tämän vanhan miehen</i>	<i>nämä vanhat miehet</i>
Gen	<i>tämän vanhan miehen</i>	<i>näiden vanhojen miesten</i>
Part	<i>tätä vanhaa miestä</i>	<i>näitä vanhoja miehiä</i>
Iness	<i>tässä vanhassa miehessä</i>	<i>näissä vanhoissa miehissä</i>
Adess	<i>tällä vanhalla miehellä</i>	<i>näillä vanhoilla miehillä</i>

A melléknévi és a kijelölő jelzőhöz viszont nem járulhat névutó (**tämän takana miehen takana*); a névutók jelentős része a genitivusi formákhoz járul (*tämän miehen takana* 'e mögött a férfi mögött'). A melléknévi jelzőhöz birtokos személyrag sem kapcsolódhat (**nuoresi vaimosi*), csak a szerkezet alaptagjához járulhat (*nuori vaimosi* 'fiatal feleséged').

A finnben csak néhány melléknév nem kongruál: *koko* 'egész', *pikku* 'kis', *ensi* 'jövő', *viime* 'múlt', *eri* 'különböző, más' stb. (vö. Hakulinen et al. 2004: 577): *koko päivän* 'egész nap', *ensi viikolla* 'jövő héten', *viime päivinä* 'az utóbbi napokban', *eri paikassa* 'más helyen'.

1.3. Észt. Az észt nyelvben – a finnhez hasonlóan – a minőségjelzőt és a jelzett szót egyeztetik számban és a legtöbb esetben, pl. *heast raamatust* 'jó könyvből', *häist raamatuist* 'jó könyvekből'.

	Sg. 'szép ház'	Pl. 'szép házak'
Nom	<i>ilus maja</i>	<i>ilusad majad</i>
Acc	<i>ilusa maja</i>	<i>ilusad majad</i>
Gen	<i>ilusa maja</i>	<i>ilusate majade</i>
Part	<i>ilusat maja</i>	<i>ilusaid maju</i>
Ill	<i>ilusasse majja</i>	<i>ilusatesse majadesse</i>
Iness	<i>ilusas majas</i>	<i>ilusates majades</i>

A kijelölő jelző ugyanígy egyezik alaptagjával:

	Sg. 'ez a ház'	Pl. 'ezek a házak'
Nom	<i>see maja</i>	<i>need majad</i>
Acc	<i>selle maja</i>	<i>need majad</i>
Gen	<i>selle maja</i>	<i>nende majade</i>
Part	<i>seda maja</i>	<i>neid maju</i>
Ill	<i>sellesse majja</i>	<i>nendessee majadesse</i>
Iness	<i>selles majas</i>	<i>nendes majades</i>

Nincs eset szerinti egyeztetés a terminativusban, az essivusban, az abessivusban és a comitativusban. Az észtb en ezért csak félkongruenciáról (szemikongruencia) beszélhetünk, akár csak a lapp nyelvben (ld. alább). Ha a jelzett szó terminativusban, essivusban, abessivusban vagy comitativusban áll, a minőségjelző genitivusban áll és csak számban egyezik a jelzett szóval:

	Sg.	Pl.
Term	<i>ilusa majani</i>	<i>ilusate majadeni</i>
Ess	<i>ilusa majana</i>	<i>ilusate majadena</i>
Abess	<i>ilusa majata</i>	<i>ilusate majadeta</i>
Com	<i>ilusa majaga</i>	<i>ilusate majadega</i>

Term	<i>selle majani</i>	<i>nende majadeni</i>
Ess	<i>selle majana</i>	<i>nende majadena</i>
Abess	<i>selle majata</i>	<i>nende majadeta</i>
Com	<i>selle majaga</i>	<i>nende majadega</i>

A minőségjelzőt nem egyeztetjük a jelzett szóval a következő esetekben sem: a) ha a jelző *-nud* vagy *-tud* participium: *väsinud laps* 'fáradt gyermek', *väsinud lapse*, *väsinud last*; b) földrajzi és népnevekből alkotott jelző esetén: *eesti keel* 'észti nyelv', *eesti keele*, *eesti keelt* (vö. Kippasto–Nagy 1995: 235; Erelt 2003: 113).

1.4. Lapp. A lappban a jelző általában nem egyezik a jelzett szóval, noha a legtöbb melléknévnek – szabályba nem foglalható – attributív és predikatív alakja is van. A melléknév jelzői formája változatlan, pl. *viššalis bárdni* 'szorgalmas fiatalember', *viššalis bárdnit* 'szorgalmas fiatalemberek'. A legtöbb esetben a melléknév jelzői képzője az *-s* (amely eredetileg illativusrag volt), pl. *jođán* > *jođanis* 'gyors', *viššal* > *viššalis nieida* 'ügyes lány', *čeahppi* > *čeahpes duodjár* 'ügyes kézműves'; vagy *-a*, pl. *unni* > *unna gápmagat* 'kis cipő(k)'. De sok melléknév van, amelyeknek nincs külön melléknévi képzős alakja: *válmmas* = *válmmas gáffe* 'kész kávé', *nuorra* = *nuorra olmmái* 'fiatal ember', *boaris* = *boares dállu* 'rég i ház', vagy éppenséggel fordított a helyzet és a predikatív formában található az *-s* képző: *galmmas* > *galbma beaivi* 'hideg nap', *ođas* > *ođđa gahpir* 'új sapka', *stuoris* > *stuorra olmmái* 'nagy férfi' (Lakó 1986: 125; Bartens 1989: 372–373; Sammallahti 1998: 71–73).

Hasonló jelenséget tapasztalunk a magyarban is. A választékos irodalmi nyelvben ugyanis fellelhetők még a következő típusok is: *e ~ ezen házban*, *e ~ ezen házakat* stb. Itt a superessivus-modal is rag értékelődött át nominativusszá.

A lapp nyelvben a mutató névmás, a kérdő és a vonatkozó névmás kijelölő jelzőként egyes számban félkongruenciában (szemikongruencia) van a jelzett szóval. Ezekben az esetekben a jelző genitívusban, accusatívusban, illatívusban és locatívusban egybeesik (vö. Lakó 1986: 126; Sammallahti 1998: 101). Az egyes számban csak a comitativus és essivus kongruál. A többes számú paradigmákban – a finnhez hasonlóan – teljes az egyezés!

	mutató nm. Sg. 'ez a ház'	mutató nm. Pl. 'ezek a házak'
Nom	<i>dát dállu</i>	<i>dát dállut</i>
Acc	<i>dán dálu</i>	<i>dáid dáluid</i>
Gen	<i>dán dálu</i>	<i>dáid dáluid</i>
Ill	<i>dán dállui</i>	<i>dáidda dáluide</i>
Loc	<i>dán dálás</i>	<i>dáin dáluin</i>
Com	<i>dáinna dáluin</i>	<i>dáiguin dáluiguin</i>
Ess	<i>dánin dállun</i>	=

	kérdő és vonatkozó nm. Sg. 'melyik ház'	kérdő és vonatkozó nm. Pl. 'melyik házak'
Nom	<i>mii dáluid !</i>	<i>mat dáluid !</i>
Acc	<i>man dálu</i>	<i>maid dáluid</i>
Gen	<i>man dálu</i>	<i>maid dáluid</i>
Ill	<i>man dállui</i>	<i>maidda dáluide</i>
Loc	<i>man dálás</i>	<i>main dáluin</i>
Com	<i>mainna dáluin</i>	<i>maiguin dáluiguin</i>
Ess	<i>manin dállun</i>	=

Ezekben a lapp jelzős szerkezetekben az accusatívus és a genitívus egybeesik, mint a finnben. Figyelmet érdemelnek a kérdő névmási jelzővel alkotott szerkezetek. Itt inkongruencia mutatkozik: *mii dáluid* 'melyik ház, tkp. a házaknak melyike'; *mat dáluid* 'mely házak'. Ugyanígy: *gi báhppaid* 'melyik pap, tkp. ki a papokból', *geat báhppaid* 'mely papok, tkp. kik a papok közül' (Lakó 1986: 126–127). Úgy tűnik, hogy a többes genitívusnak partitívusi jelentése van: 'melyik a házakból', ez pedig kétségkívül nagyon hasonlít a finn többes partitívushoz. Nem zárható ki a finn nyelv hatása ennek a szerkezetnek a kialakulásában. A félkongruencia csak a kijelölő jelzős szerkezetben fordul elő, a mutató és kérdő névmásoknak határozói jelentésben van

külön illativusi (*dása* 'ide', *masa* 'mibe', *geasa* 'kibe') és locativusi formája (*dás* 'itt', *mas* 'miben', *geas* 'kiben' stb.) (Sammallahti 1998: 75).

Külön figyelmet érdemel a *buorre* 'jó' melléknév, amelynek nincs sajátos melléknévi jelzői képzője és félkongruenciában áll a jelzett szóval, mint a mutató névmás és a számnév:

	Sg. 'jó csónak'	Pl. 'jó kések'
Nom	<i>buorre fanas</i>	<i>buorit niibbit</i>
Acc	<i>buori fatnasa</i>	<i>buoriid niibbiid</i>
Gen	<i>buori fatnasa</i>	<i>buoriid niibbiid</i>
Ill	<i>buori fatnasii</i>	<i>buriid(e) niibbiide</i>
Loc	<i>buori fatnasis</i>	<i>buriin niibbiin</i>
Com	<i>buriin fatnasiin</i>	<i>buriid ~ buriiguin niibbiiguin</i>
Ess	<i>buorren fatnasin</i>	=

A *bahá* 'rossz' melléknév csak olyan kifejezésekben ragozódik, amelyekben az ellentétes jelentésű *buorre* 'jó' is előfordul, pl. *buriid ja baháid beivviid siste* 'jó és rossz napokon' (Lakó 1986: 125).

2. Mennyiségjelzős szerkezetek

Mennyiségjelzőként előfordulnak tőszámok, sor- és törtszámnevek, valamint határozatlan mennyiséget és mértéket kifejező határozatlan számnevek is.

2.1. Magyar. A magyar nyelv ősi sajátossága, hogy a többséget kifejező mennyiségjelző után egyes számban hagyja a jelzett szót (*három ember, sok ember*). Ezáltal gazdaságosabban fejezi ki magát, mint azok a nyelvek, amelyekben ilyenkor többes számba kerül a jelzett szó. Károly Sándor (idézi: Rácz 1991: 46) így nyilatkozik erről a jelenségről: „A nyelv, mint a nyelvtudomány vizsgálati tárgya és a logika vizsgálatában el szoktak feledkezni arról, hogy a nyelvben nem csak a tárgyi összefüggések logikáját kell keresni, hanem a kommunikáció logikáját is. A magyarban a számnév után a főnévi jelzett szó egyes számban áll, a németben többes számban. A német logika ez esetben a tárgyi összefüggések logikája... A magyarban a kommunikáció logikája érvényesül; ha már egyszer jelöltem a többes számot a számnévvel, felesleges még egyszer jelölnöm”. A magyar nyelvben a mennyiségjelző – akár csak a minőségjelző – nem egyezik a jelzett szóval. A jelzett szó a mennyiségjelző után egyes számban áll. A ragokat csak a főnévi alaptag kapja meg: *három embert, sok embert, a harmadik embernek, a sokadik embernek* stb.

2.2. Finn. A finn nyelvben a tőszámnevek után (az *egy* kivételével) alanyi és tárgyi szerepben a főnév egyes partitivusban áll. (A számjelző egyeztetésére vö. pl. Keresztes 1985: 119.)

	Sg. 'egy ország'	Pl. 'egy nadrág'
Nom	<i>yksi maa</i>	<i>yhdet housut</i>
Acc	<i>yhden maan</i>	<i>yhdet housut</i>
Gen	<i>yhden maan</i>	<i>yksien housujen</i>
Part	<i>yhtä maata</i>	<i>yksiä housuja</i>
Iness	<i>yhdessä maassa</i>	<i>yksissä housuissa</i>
Adess	<i>yhdeällä maalla</i>	<i>yksillä housuilla</i>

	Sg. 'öt ország'	Pl. 'öt sportverseny'
Nom	<i>viisi maata</i>	<i>viidet kisat</i>
Acc	<i>viisi maata</i>	<i>viidet kisat</i>
Gen	<i>viiden maan</i>	<i>viisien kisojen</i>
Part	<i>viittä maata</i>	<i>viisiä kisoja</i>
Iness	<i>viidessä maassa</i>	<i>viisissä kisoissa</i>
Adess	<i>viidellä maalla</i>	<i>viisillä kisoilla</i>

Az *egy* számnévnél az Acc és a Gen, a többiben a Nom és az Acc esik egybe. A további esetekben a tőszámnevet teljesen egyeztetik a főnévi alaptaggal, sőt az összetett számnevek komponensei is ragozódnak (a *-toista* utótag kivételével).

Nom	<i>kaksikymmentäyksi maata</i>	<i>kaksitoista maata</i>
Acc-Gen	<i>kahdenkymmenenyhden maan</i>	<i>kahdentoista maan</i>

A finn nyelvben a sorszámnevek jelzőként a melléknévi jelzőhöz hasonlóan teljesen egyeznek a jelzett szóval.

	'másodika'	'huszonhatodika'
Nom	<i>toinen päivä</i>	<i>kahdeskymmeneskuudes päivä</i>
Acc	<i>toisen päivän</i>	<i>kahdennenkymmenennenkuudennen päivän</i>
Gen	<i>toisen päivän</i>	<i>kahdennenkymmenennenkuudennen päivän</i>
Part	<i>toista päivää</i>	<i>kahdettakymmenettäkuudetta päivää</i>
Ess	<i>toisena päivänä</i>	<i>kahdentenakymmenentenäkuudentena päivänä</i>

Az összetett sorszámnevek minden olyan tagja külön ragozódik, amelyekben előfordul az *-s* sorszámnévképző.

2.3. Ész

A számjelzős szerkezet egyeztetési szabályai azonosak a finnel (Kippasto–Nagy 1995: 182–183). Az egynél nagyobb tőszámnevek után a főnévi alaptag egyes partitivusban áll; ez a szerkezet egyúttal Nom és Acc, míg a többi esetben teljes a kongruencia a számjelző és az alaptag között. A sorszámnevek a melléknévi jelzőhöz hasonlóan teljes kongruenciát mutatnak. Félkongruencia van mindazokban az esetekben, amelyek a minőségjelzős szerkezetekben is így viselkedtek (Term, Ess, Abess, Com) (ld. fent).

	Sg. 'egy könyv'	Pl. 'egy nadrág'
Nom	<i>üks raamat</i>	<i>ühed püksid</i>
Acc	<i>ühe raamatu</i>	<i>ühed püksid</i>
Gen	<i>ühe raamatu</i>	<i>ühtede pükste</i>
Part	<i>üht(e) raamatut</i>	<i>ühtesid pükse</i>
Iness	<i>ühes raamatus</i>	<i>ühtedes pükstes</i>
Adess	<i>ühel raamatul</i>	<i>ühtedel pükstel</i>
	Sg. 'öt könyv'	Pl. 'három olló'
Nom	<i>viis raamatut</i>	<i>kolmed käärid</i>
Acc	<i>viis raamatut</i>	<i>kolmed käärid</i>
Gen	<i>viie raamatu</i>	<i>kolmede kääride</i>
Part	<i>viit raamatut</i>	<i>kolmesid kääre</i>
Iness	<i>viies raamatus</i>	<i>kolmedes käärides</i>
Adess	<i>viiel raamatul</i>	<i>kolmedel kääridel</i>
	Sg. 'második év'	Sg. 'hatodik év'
Nom	<i>teine aasta</i>	<i>kuues aasta</i>
Acc	<i>teise aasta</i>	<i>kuuenda aasta</i>
Gen	<i>teise aasta</i>	<i>kuuenda aasta</i>
Part	<i>teist aastat</i>	<i>kuuendat aastat</i>
Iness	<i>teises aastas</i>	<i>kuuendas aastas</i>
Adess	<i>teisel aastal</i>	<i>kuuendal aastal</i>

2.4. Lapp. A lappban a jelzőként álló tőszámnevek ragozása a következő sajátosságokat mutatja. Az *okta* 'egy' számnévi jelző a genitivusban, accusativusban, illativusban és locativusban egybeesik; mind a négy esetben *ovtta*. Az *okta* számnévnél az accusativus és a genitivus egybeesik, mint a finn nyelvben.

	'egy lány'
Nom	<i>okta nieida</i>
Acc	<i>ovtta nieidda</i>
Gen	<i>ovtta nieidda</i>
Ill	<i>ovtta niidii</i>
Loc	<i>ovtta nieiddas</i>
Com	<i>ovttain nieiddain</i>
Ess	<i>oktan nieidan</i>

A kettő és ennél nagyobb számnévi jelző után a jelzett szó egyes számban használatos. A számjelző genitivusban, illativusban és locativusban egybeesik: genitivusban áll. A nominativusban, genitivusban és az accusativusban a jelzett szó genitivus alakú (Bartens 1989: 374–375).

	'három ház'	'öt rén'
Nom	<i>golbma dálu</i>	<i>vihtta bohcco</i>
Acc	<i>golbma dálu</i>	<i>vihtta bohcco</i>
Gen	<i>golmma dálu</i>	<i>viđa bohcco</i>
Ill	<i>golmma dállu</i>	<i>viđa bohccui</i>
Loc	<i>golmma dálus</i>	<i>viđa bohccos</i>
Com	<i>golmmain dáluin</i>	<i>viđain bohccuin</i>
Ess	<i>golbman dálun</i>	<i>vihttan boazun</i>

A kijelölő jelzős szerkezettől ez a szerkesztésmód tehát abban különbözik, hogy az accusativusban a számnév nominativusi és nem genitivusi alakú.

A lappban a sorszámnevek közül a *nubbi* 'második' jelzőként úgy ragozódik, mint a jelzői funkciójú *okta* 'egy' tőszámnév. A többi sorszámnév változatlan marad (Lakó 1986: 80).

A finnhez hasonlóan a lappban is vannak többes számban használatos főnevek (plurale tantum). Egy példa: 'három (pár) cipő' (Bartens 1989: 375):

Nom	<i>golmmat gápmagat</i>
Acc	<i>golmmaid gápmagiid</i>
Gen	<i>golmmaid gápmagiid</i>
Ill	<i>golmmaid(e) gápmagiidda</i>
Loc	<i>golmmain gápmagiin</i>
Com	<i>golmmaiguin ~ golmmaid gápmagiiguin</i>

Szembevetően az összes számjelzős szerkezet hasonlósága a finnhez. A különbség abban áll, hogy a finn partitívus helyett genitivus található.

3. Kombinált szerkezetek (kijelölő + mennyiség-, kijelölő + számjelző)

Érdekesek azok a jelzős szerkezetek, amelyek egyaránt tartalmaznak kijelölő és számjelzőt. Ebben a kongruenciatípusban érvényesülnek leginkább a logikai szempontok.

3.1. Magyar

A magyar konstrukció következetes abban, hogy a tőszámnevek mellett a jelzős szerkezet minden eleme egyes számban áll. A mutató névmási jelző itt is egyezik a főnévi alaptaggal, a számjelző és a minőségjelző pedig ragozatlan.

Nom	<i>ez a három szép asszony</i>	<i>az első két sor</i>
Acc	<i>ezt a három szép asszonyt</i>	<i>az első két sort</i>
Gen	<i>ennek a három szép asszonynak</i>	<i>az első két sornak</i>
Iness	<i>ebben a három szép asszonyban</i>	<i>az első két sorban</i>
Adess	<i>ennél a három szép asszonynál</i>	<i>az első két sornál</i>

3.2. Finn

A számjelzős szerkezetek előtt álló egyedítő, kijelölő jelzők állhatnak többes számban (logikai egyezés) (Hakulinen et al. 2004: 609):

	'ez a három szép asszony'
Nom	<i>nämä kolme kaunista naista</i>
Acc	<i>nämä kolme kaunista naista</i>
Gen	<i>näiden kolmen kauniin naisen</i>
Part	<i>näitä kolmea kaunista naista</i>
Iness	<i>näissä kolmessa kauniissa naisessa</i>
Adess	<i>näillä kolmella kauniilla naisella</i>

A következő esetekben alternatív megoldások vannak:

	ritkább a logikai egyeztetés (Pl + Sg + Sg):	inkább szabályos jelzős szerkezetek (Sg + Sg + Sg):
Nom	<i>ensimmäiset kaksi riviä</i>	<i>kaksi ensimmäistä riviä</i>
Acc	<i>ensimmäiset kaksi riviä</i>	<i>kaksi ensimmäistä riviä</i>
Gen	<i>ensimmäisten kahden rivin</i>	<i>kahden ensimmäisen rivin</i>
Part	<i>ensimmäistä kahta riviä</i>	<i>kahta ensimmäistä riviä</i>
Iness	<i>ensimmäisessä kahdessa rivissä</i>	<i>kahdessa ensimmäisessä rivissä</i>
Adess	<i>ensimmäisellä kahdella rivillä</i>	<i>kahdella ensimmäisellä rivillä</i>

Összefoglalva:

Nom	Pl + Sg + Sg <i>nämä kaksi riviä</i> 'ez a két sor'	Pl + Sg + Sg <i>ensimmäiset kaksi riviä*</i> 'az első két sor'
Elat	<i>näistä kahdesta rivistä</i> 'ebből a két sorból' Pl + Sg + Sg	<i>ensimmäisistä kahdesta rivistä</i> 'az első két sorból' Sg + Sg + Sg

*A Pl + Sg + Sg alakzat még a genitivusban van meg (*ensimmäisten kahden rivin* 'az első két sornak a...'), a függő esetekben tehát mind a három tag egyes számban áll. Ehhez hasonló konstrukciók a következő határozó értékű jelzős szerkezetek: Nom-Acc *vajaat* [Pl] *kolme tuntia* 'nem egészen három órá(t)', de: Gen *vajaan* [Sg] *kolmen tunnin kuluttua* 'nem egészen három óra múlva', Iness *vajaassa* [Sg] *kolmessa tunnissa* 'nem egészen három óra alatt' stb. (Hakulinen et al. 2004: 609–611).

3.3. Észt – a finnhez hasonlít:

	'az az öt szép könyv'
Nom	<i>need viis ilusat raamatut</i>
Acc	<i>need viis ilusat raamatut</i>
Gen	<i>nende viie ilusa raamatu</i>
Part	<i>neid viit ilusa raamatut</i>
Iness	<i>nendes viies ilusas raamatus</i>
Adess	<i>nendel viiel ilusal raamatul</i>

	normál		ritkább logikai
Nom	<i>kaks esimest rida</i>	~	<i>esimesed kaks rida</i>
Acc	<i>kaks esimest rida</i>	~	<i>esimesed kaks rida</i>
Gen	<i>kahe esimese rea</i>	~	<i>esimese kahe rea</i>
Part	<i>kahte esimest rida</i>	~	<i>esimest kahte rida</i>
Iness	<i>kahes esimeses reas</i>	~	<i>esimeses kahes reas</i>
Adess	<i>kahel esimesel real</i>	~	<i>esimesel kahel real</i>

3.4. Lapp

Ha a jelzett szónak mennyiség- és minőségjelzője van, a mutató névmás és a számnév ugyanabban az esetben van (Lakó 1986: 125; Bartens 1989: 375):

	'az a	két	sátor'	'ez a	három	gyerek'
Nom	<i>duot</i>	<i>guokte</i>	<i>goađi</i>	<i>dát</i>	<i>golbma</i>	<i>máná</i>
Acc	<i>duon</i>	<i>guovtte</i>	<i>goađi</i>	<i>dán</i>	<i>golmma</i>	<i>máná</i>
Gen	<i>duon</i>	<i>guovtte</i>	<i>goađi</i>	<i>dán</i>	<i>golmma</i>	<i>máná</i>
Ill	<i>duon</i>	<i>guovtte</i>	<i>goahtai</i>	<i>dán</i>	<i>golmma</i>	<i>mánnái</i>
Loc	<i>duon</i>	<i>guovtte</i>	<i>goađis</i>	<i>dán</i>	<i>golmma</i>	<i>mánás</i>
Com	<i>duoinna</i>	<i>guvtiin</i>	<i>gođiin</i>	<i>dáinna</i>	<i>golmmain</i>	<i>mánáin</i>

A kombinált szerkezetben a mutató névmásnak csak a nominativusa fogható föl többes számúnak, mert az egyes és többes szám ebben az esetben azonos. A kérdő névmási kijelölő jelző mutatja, hogy a névmás többes számú: *mat golbma* 'melyik három' (Bartens 1989: 375). A függő esetek azonban kétség kívül singularisi alakok, így véleményem szerint a konstrukció inkább hasonlít a megfelelő magyar kijelölő jelzős szerkezetekhez (*az a két ház, ez a három gyerek*).

4. Konklúzió

Az egyezéseknek a következő típusait különböztethetjük meg: 1. a minőség-, kijelölő és számjelző és a jelzett szó (\leftarrow); 2. a birtokos jelző és a birtokszó (\rightarrow); 3. az alany és az állítmány (\rightarrow); 4. a tárgy és az állítmány (\rightarrow). Jelen dolgozatban csak a minőség, kijelölő és számjelző egyeztetési kérdéseivel foglalkoztam a magyarban és kontrasztív aspektusból két balti finn nyelvben (finn és észti), valamint a lappban. A jelző leggyakrabban a melléknév, melléknévi igenév, b) mutató, kérdő, ill. vonatkozó névmás vagy c) számnév, a jelzett szó pedig csaknem kizárólag főnév. A jelzőfajták egymással kombinálódhatnak. A vizsgált esetekben leíró szempontból az alaptag az előtte álló jelző alakját regresszív irányban morfológiailag meghatározza.

A minőség- és számjelzős szerkezetek a vizsgált rokon nyelvekben nagy különbségeket mutatnak.

a) Ragozatlan melléknevek vannak mindenütt: a magyarban általános, a finnben és észti ritka, a lapp viszont „középutat” jelent a magyar és a balti finn között, itt ugyanis a legtöbb melléknév változatlan alakban szerepel a jelzős szerkezetben.

b) A mutató névmási jelző – a lappban a kérdő/vonatkozó névmási jelző is – teljes (magyar, balti finn) vagy félkongruenciában (lapp) van alaptagjával.

c) A számnévi jelző mutatja talán a legnagyobb változatosságot a vizsgált nyelvekben: a magyarban ragozatlan, a finnben és az észti a nominativus és accusativus egybeesik, a partitivus és a genitivus viszont különbözik a másik két grammatikai esettől. A lapp eljárás hasonlít a (balti) finnre; a lappban

viszont nincs partitívus, de a számnévi jelzős szerkezetben használatos genitívus nagyon emlékeztet a finnségi partitívus használatára. Véleményem szerint e tekintetben areális jelenségről van szó. Ezt erősíti meg a kérdő névmási jelzőnek és alaptagjának viszonya is.

A legrégebbi – és minden rokon nyelvben fellelhető – típus a jelöletlen jelző; ez ui. mindenütt megvan. A névmási – mutató, kérdő/vonatkozó és személyes névmási jelző kongruenciája – a különbségek ellenére is – arra vall, hogy ez a fajta egyezés ugyancsak ősi eredetű.

5. Teendők

A birtokos jelzős szintagmában a jelző és alaptag viszonya fordított: a birtokos jelző ui. progresszíve hat a jelzett szó morfológiájára. Az összes jelző-fajta (minőségi, kijelölő, szám-, ill. birtokos jelző) az alaptag (jelzett szó) mögé vetve ugyancsak progresszíve van alárendelve az előtte álló jelzett szó morfológiai struktúrájának. A birtokos és az értelmező jelző kongruenciájával később foglalkozom, a predikatív szerkezet, valamint a tárgyas szerkezet egyezésének kérdéseit is később foglalom össze. Az utóbbi típusokban a grammatikai szempontok mellett fokozottabban érvényesülnek a logikai és a szemantikai szempontok. Ezek alapos, kontrasztív vizsgálata és összefoglalása a további kutatásaim feladata lesz.

Irodalom

- Bartens, Hans-Hermann 1989: Lehrbuch der saamischen (lappischen) Sprache. Helmut Buske Verlag, Hamburg.
- Bencédy et al. 1991: Bencédy József–Fábián Pál–Rácz Endre–Velcsov Mártonné, A mai magyar nyelv. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Erelt, Mati (ed.) 2003: Estonian Language. Linguistica Uralica, Supplementary Series, Vol. 1. Estonian Academy Publishers, Tallinn.
- Hajdú Péter 1981: Az uráli nyelvészet alapkérdései. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Hakulinen, Auli et al. 2004: Iso suomen kielioppi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. = ISOSK
- Hakulinen, Auli–Karlsson, Fred 1979: Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Karanko, Outi–Keresztes László–Kniivilä, Irmeli 1985: Finn nyelvkönyv I. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Keresztes László 1995: Gyakorlati magyar nyelvtan. Debreceni Nyári Egyetem, Debrecen.

- Keresztes, László 1992: *A Practical Hungarian Grammar*. Debreceni Nyári Egyetem, Debrecen.
- Kippasto, Anu–Nagy Judit 1995: *Észt nyelvkönyv*. Bíbor Kiadó, Miskolc.
- Korhonen Mikko 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lakó György 1986: *Chrestomathia Lapponica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Nickel, Klaus Peter 1990: *Samisk grammatikk*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Nurk, Anu–Pusztay János 1993: *Észt–magyar kisszótár*. Savaria University Press, Szombathely.
- Pusztay János 1994: *Könyv az észt nyelvről*. Folia Estonica Tomus III. Szombathely.
- Quirk Randolph–Greenbaum Sidney 1993: *A University Grammar of English*. Longman, Hongkong.
- Rácz Endre 1977: *Az egyeztetés főbb kérdései a magyar nyelvben*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- Rácz Endre 1991: *Az egyeztetés a magyar nyelvben*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Sammallahti, Pekka 1972: *Saamen kielen oppikirja*. Helsinki.
- Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami Languages. An Introduction*. Davvi Girji OS, Kárášjohka.
- Sammallahti, Pekka 1998: *Saamic*. In: Daniel Abondolo (ed.): *The Uralic Languages*. Routledge, London–New York. 43–95.
- Tompa József (szerk.) 1962: *A mai magyar nyelv rendszere*. Budapest.
- White, Leila 2001: *Suomen kielioppia ulkomaalaisille*. Finn Lectura, Helsinki.

*

Types of Agreement in the Hungarian, Finnish, Estonian and Lapp (Saami) Languages I. (Attributive Constructions)

We can distinguish the following types of agreements: 1. the qualifier, the determiner, the numerical attribute and the qualified word (\leftarrow), 2. the possessive attribute and the possession (\rightarrow), 3. the subject and the predicate (\rightarrow), and 4. the object and the predicate (\rightarrow). In my paper I only deal with issues relating to the agreement of the qualifier, the determiner, and the numerical attribute in the Hungarian language, and, from a contrastive point of view, in two Baltic Finnish languages (Finnish and Estonian), as well as in Lapp. The attribute is most often a) an adjective, a participle, b) a demonstrative, interrogative, or relative pronoun, or c) a numeral; the qualified word is almost always a noun. The types of attributes can be combined. From a descriptive point of

view, in the cases under examination the basic member morphologically determines the form of the attribute placed before it in a regressive direction.

The constructions of qualifiers and numerical attributes show significant differences in the related languages under examination.

a) There are uninflected adjectives in all these languages: it is general in Hungarian, rare in Finnish and Estonian, while in Saami can be seen as a "in-between" Hungarian and Baltic Finnish, because most of the adjectives appear unchanged in attributive constructions.

b) There is full congruence (Hungarian, Baltic Finnish), or a semi-congruence (Lapp) between the demonstrative pronominal attribute (also the interrogative pronominal and relative pronominal attributes in Lapp) and its basic member.

c) The numeral attribute shows probably the greatest diversity in the languages being examined: it is uninflected in Hungarian, the nominative and the accusative cases correspond in Finnish and Estonian, while the partitive and the genitive are different from the former two grammatical cases. The Lapp language is similar to (Baltic) Finnish; Lapp has no partitive, while the genitive used in numeral attributive constructions bears great resemblance to the partitive in Finnish. In my opinion, this is an areal phenomenon. This supposition is also supported by the relation between the interrogative pronominal attribute and its basic member.

The most archaic type, prevalent in all these languages, is the unmarked attribute characteristic of all related languages. The congruence of the pronominal attribute, found in cases of demonstrative, interrogative/relative, and personal pronominal attributes, proves that this type of agreement is also ancient in origin.

The relation between the attribute and the basic member is reversed in the syntagm of a possessive attribute: i.e., the possessive attribute influences the morphology of the qualified word progressively. All types of attributes (qualifiers, determiners, numerical and possessive attributes) are subjected to the morphological structure of the basic member placed before them (the qualified word) progressively. I will deal with congruence of the possessive attribute and the appositive complement later on, and I will summarise the questions of the congruence of predicative and transitive constructions at a later stage, too. In the latter types, the logical and semantic points of view are more effective than the grammatical ones. A thorough and contrastive examination of these questions will be the subject matter of further research.

DENNICA PENEVA